

Οικισμός : Καισάρεια

Περιφέρεια : Καισάρεια

Επαρχία : Καππαδοκία

I. Δελτία Μετάβασης των συνεργατών για τη συλλογή υλικού στους συνοικισμούς Αθηνών/Πειραιώς και Περιχώρων

II. Βιογραφικά Σημειώματα για τους πληροφορητές που συντάσσονται από τους συνεργάτες

Μαμάς Μίλκογλου

ΚΜΣ : Δονδολίνου Σοφία

Θεσσαλονίκη, 18.4.1953

Περιφέρεια Καισαρείας, Καισάρεια

Δελτίο Πληροφορητή

Ο Μαμάς Μίλκογλου γεννήθηκε στην Καισάρεια στα 1880. Πέρασε όλα του τα χρόνια μέσα στην Καισάρεια και δεν ξενιτεύτηκε. Ο πατέρας του καταγίνονταν με την κατασκευή χαλιών και δούλευε μαζί του. Αργότερα σαν μεγάλωσε ανακατεύτηκε περισσότερο στη δουλειά αυτή, κι' έγινε κατασκευαστής και έμπορος χαλιών, ως τα χρόνια της Ανταλλαγής.

Τα γράμματα που ξέρει είναι λιγοστά και μιλάει με πολλή δυσκολία τα ελληνικά. Η σκέψη του είναι αργή και δύσκολα εκφράζεται. Είναι βαρύν τύπος και νομίζει κανείς σεν πηγαίνει να του ζητήσει πληροφορίες, πως δεν έχει διάθεση να κουβεντιάσει. Μα κάνοντας κανείς λίγη υπομονή μαζί του μπορεί να πάρει θετικές πληροφορίες για πολλά θέματα της πατρίδας του, που την άφησε μεγάλος και παρακολούθησε τη ζωή της σε πολλές εκδηλώσεις. Μένει στη Θεσσαλονίκη στο συνοικισμό Ν. Μουταλάσκης Μάρκου Μπότσαρη 121. Πηγαίνει με τ' αυτοκίνητα Χαριλάου που διασχίζουν την οδό Εγνατίας και κατεβαίνει στη στάση Μάρκου Μπότσαρη. Το μαγαζί του βρίσκεται στην οδό Καριπή 21 (Στοά Ερμείου)

Μιχάλης Πολύβιος

ΚΜΣ : Δονδολίνου Σοφία

Αθήνα, 10.9.1952

Περιφέρεια Καισαρείας, Καισάρεια

Δελτίο Πληροφορητή

Ou Zenkinoglu est né à Césarée de père originaire de Tavlusun et de mère Césariote, en 1872. Il est allé à l'école de Zincidere. Quand il a fini, il est allé en 1900 pour Constantinople. Au début, il travaillait comme commerçant de panika. Mais plus tard, comme son travail n'allait pas bien, il dut entrer au bureau d'avocats de son frère et devenir son aide.

Il est venu avec l'Echange en Grèce, il habite à Nelle Philadelphie. Salaminos 7.

Il est aveugle depuis les années d'occupation et est peiné de ne pouvoir suivre dans les livres, les « affaires archéologiques », comme il dit, l'histoire passée. Il se souvient assez bien de son lieu d'origine et ses informations ajoutent toujours quelque chose de nouveau à l'étude. Il nous a donné des informations sur Tavlusun aussi, où il allait l'été et estivait avec ses proches.

Χρ. Γεωργαντζόγλου

Ιωαν. Γεωργιάδης

ΚΜΣ : Ερμόλαιοι Ανδρεάδης

Θεσσαλονίκη, 28.4.1956

Περιφέρεια Καισαρείας, Καισάρεια

Δελτίο Πληροφορητή

Ο Ιωάννης Γεωργιάδης (Χρήστογλου τον έλεγαν στον Τόπο του) γεννήθηκε το 1888 στην Καισάρεια. Ο πατέρας του ήταν Προκοπιώτης και επαγγελόταν στην Καισάρεια τον παπλωματά· έκανε επίσης και εμ'ποριο οινοπνευματωδών ποτών. Η μητέρα του πληροφορητή ήταν από την Καισάρεια.

Ο Ιωάννης Γεωργιάδης είναι Τουρκόφωνος · ξέρει όμως καλά ελληνικά. Είναι απόφοιτος της Σχολής Ζιντζίδερε. Χρημάτισε δάσκαλο στα εξής μέρη: από το 1903-1907 στην Καισάρεια, από το 1907-1908 στο Ιντζέσου, όπου και παντρεύτηκε, από το 1908-1909 στα Ποτάμια, από το 1910-1912 ξανά στο Ιντζέσου. Από το 1913-1924 έμεινε στην Πόλη, όπου έκανε τον έμπορο αποικιακών. Το 1924 ήρθε στη Θεσσαλονίκη. Χρημάτισε εκεί Πρόεδρος Εκτιμητικής Επιτροπής Περιουσιών του Ιντζέσου.

Τώρα έχει παστουρματζιδικά και καατοπωλείο.

Η γυναίκα του είναι από το Ιντζέσου. Έχουν

(σελ. 2)

κορίτσια.

Ο Ιωάννης Γεωργιάδης (πληροφορητής της συνεργατρίας ΚΜΣ Δ.δος Σοφίας Δονδολίνου) είναι σοβαρός τύπος, λιγομίλητος και θετικός. Δείχνει καλός πληροφορητής.

Η διεύθυνση του μαγαζιού του : οδός Βενιζέλου 45, κατώ από το «Καραβάν Σαραϊ», Θεσσαλονίκη.

Στέφανος Κεϊσογλου

Ευστάθιος Μεταξάς

CEAM : Dondolinou Sophia

23.3.1949

Né à Césarée, en 1882 environ. N'est pas parti travailler ailleurs, parce qu'il est devenu tailleur et a ouvert une échoppe dans la ville de Césarée, près du marché couvert. Sa clientèle venait des villages de Césarée et y est allé plusieurs fois lui-même. A pas mal d'informations à donner. Mais il est fatigué et malade et attristé. La conversation avance très difficilement. De la patience avec lui aussi.

Habite à Kaisariani.

Θωμάς Μίλκογλου

CEAM : An. Chatzinikolaou

27.7.1949

67 ans. Déclare tout connaître de Césarée et pouvoir mieux raconter que quiconque. Son grec n'est pas bon. Mais il est très serviable. Il aime les histoires et se souvient de beaucoup.

CEAM : Sophia Dondolinou

22.12.1952

Né à Césarée en 1882. Est allé à l'école primaire de la communauté de Saint-nicolas.puis est allé à l'Ecole de Jésuites, pour apprendre un peu de français. Il y est peu resté et le peu de français qu'il y a appris il l'a oublié. Il a commencé tôt à travailler, comme les Césariotes qui restaient en ville : à faire du commerce..

Ouvrit un commerce. Des échanges avec Smyrne, Yozgat, Mersine et Samsoun. Il y est allé souvent.

Il était à Césarée en 1924, et devint membre de la commission d'Echange.

Se souvient de beaucoup de choses. Mais il faut faire attention, car il commence toujours par dire qu'il se souvient mieux de Césarée que les autres.

Habite à Vyrônas et sa femme est Césariote.

J'ai l'impression qu'il va nous être très utile.

Παρ. Τσαλόγλου

Μέρος Α : Θέματα γεωγραφίας και τοπογραφίας, ΚΠ 45α

Α. Όνομα και ένταξη του οικισμού

Β. Κάτοικοι

Σελίδα **114**

ΚΜΣ : Τσίλα Μιχαηλίδου

1950

Καισάρεια

Ελ. Κατέμογλου

Κάτοικοι

Στην Καισάρεια ήτανε Έλληνες, Αρμένιδες και Τούρκοι. Περισσότεροι απ' όλους ήταν οι Αρμένιδες έπειτα ερχόντοσαν οι Τούρκοι και τελευταίοι οι Έλληνες.

...

Οι κάτοικοι δεν ήταν όλοι ντόπιοι. Όλα τα ονόματα τελείωνανε το -ογλού

Εφτάθ = Στάθης

Μιχάλ = Μιχάλης

Νικόλα = Νίκο

Σελίδα **115**

ΚΜΣ : Δονδολίνου Σοφία

1951

Περιφέρεια Καισαρείας, Καισάρεια

Χρ. Γεωργαντζόγλου

Καισάρεια

Προ της σφαγής των Αρμενίων η Καισάρεια είχε πληθυσμό 72 χιλιάδες.

2-3 χιλ. ήτανε οι Χριστιανοί

25 χιλ. οι Αρμένιδες και οι υπόλοιποι Τούρκοι (δηλαδή 43-44 χιλιάδες)

Σελίδα **116**

ΚΜΣ: Σοφία Δονδολίνου

Καισάρεια

22.6.1952

Μόλου

Ν. Ουραϊλόγλου

Χριστιανοί από το Μόλου άνανε στην Καισάρεια. Δεν θυμάται όμως πόσες οικογένειες. Αυτό θυμάται, μίαν οικογένεια που καθότανε κοντά τους. Ο πατέρας της οικογένειας αυτής είχε χρόνο δούλευε στα δημόσια χυτήρια, ήτανε όπως πολλοί πατριώτες του, αραϊτζής. Είχε να

αποσυρθεί από τη δουλειά και καθότανε στην Καισάρεια, Δεν πρό'φτασε νάρθει με την ανταλλαγή στην Ελλάδα. Πέθανε στην Καισάρεια.

Σελίδα 117

ΚΜΣ: Σοφία Δονδολίνου

Καισάρεια

1952

Ταβλοσούν

Μ. Πολύβιος

Τούρκοι

Οι Τούρκοι του χωριού ήτανε πολλοί, είχανε τα περισσότερα σπίτια του χωριού. Ήτανε καλοί, ήποι. οι πιότεροι είχανε στηματική περιουσία και δούλευαν σ' αυτή.

Υπήρχαν και μερικοί αγάδες που ζούσανε σαν μεγάλα σπίτια.

Σελίδα 118

ΚΜΣ : Δονδολίνου Σοφία

10.9.52

Περιφέρεια Καισαρείας, Καισάρεια

Μιχάλης Πολύβιος

Κάτοικοι

Οι Χριστιανοί που κατοικούσανε στα 20 σπίτια που βρίσκονταν στο τισαρι σεχιρ (δες δελτίο συνοικίες) ήτανε φτωχοί μικροεπαγγελματίες, μαραγκιοί, κτιστάδες, και μερικοί μέσα στα σπίτια τους φτειάχνανε παστουρμάδες, συνεταιρικά με Τούρκους, που πουλούσαν στη Σμύρνη και Κων/πολη.

Μετά τις αρμενικές σφαγές που έγιναν στην Καισάρεια στα 1896 οι Χριστιανοί αυτοί άρχισαν να τραβιούνται στις άλλες χριστιανικές συνοικίες, γιατί φοβήθηκαν.

Σελίδα 119

ΚΜΣ : Δονδολίνου Σοφία

26.1.53

Περιφέρεια Καισαρείας, Καισάρεια

Θωμάς Μίλκογλου

Κάτοικοι

Πριν από την Ανταλλαγή η Καισάρεια είχε 200-250 σπίτια χριστιανικά. Ήτανε τόσα ως τον καιρό που έγιναν οι αρμενικές σφαγές · τότε πολλοί φοβήθηκαν και πήραν τις οικογένειες τους στην ξενιτιά. Ύστερα που έγινε Χουριέτ και άρχισε ο πόλεμος, όλο φεύγανε. Στα 1922 φύγανε 20-25 οικογένειες. Στην Ανταλλαγή μόλις 100 σπίτια είχανε απομείνει και μέσα σ'αυτά είχε και μερικές οικογένειες από το Μόλου και το Έρχιλετ, που κατέβηκαν και κάθησαν στην Καισάρεια. Το Μόλου πιο νωρίς από το Έρχιλετ, γιατί αυτό το χωριό δεν είχε Έλληνες από τα 1900 περίπου.

Σ'Αυτά τα 100 σπίτια δεν θάπρεπε να υπολογίζεις παραπάνω από τρεις ψυχές. Είχανε απομείνει στραβοί, κουτσοί, οι περισσότεροι κακομοιριασμένοι.

Σελίδα 120

ΚΜΣ: Σοφία Δονδολίνου

Καισάρεια

18.4.1953

Καισάρεια

Αναστ. Καζαντζόγλου

Κάτοικοι

Ως τα 1897 οι Έλληνες της Καισάρειας μετριόντουσαν ως 1000-1200. παραπάνω δεν ήτανε. Ύστερα λιγότευαν, λιγότευαν κάθε μέρα. Φεύγανε οικογένειες ολόκληρες στην Πόλη, στα Άδανα, στη Σμύρνη. Αραιοσαν τα σοκάκια της εξώπολης, γιρέμιζαν τα σπίτια, όσοι απόμεναν ερχόνταν στην εσώπολη να κατοικήσουν. Στα 1916 που ήτανε για τελευταία φορά στην Καισάρεια, αφού τον εξόρισαν κι έφυγε για το Χαλέπι, οι Έλληνες δεν ήτανε περισσότεροι από 500. Αν μετρούσες οικογένειες, ούτε 100 δεν θάβρισκες.

Σελίδα **121**

ΚΜΣ: Σοφία Δονδολίνου

Καισάρεια

20.4.53

Ιπλικτσόγλου

Κάτοικοι

Οι Έλληνες της Καισάρειας ήτανε τότε που ήτανε παιδί (1896) 125 με 130 οικογένειες. Μα λιγότευαν όσο μεγάλωνε ο ίδιος. Λιγότευαν γιατί οι οικογένειες πήγαιναν στην ξενιτιά. Οι Τούρκοι της Καισάρειας ήτανε άγριοι. Ο κόσμος φοβήθηκε μετά τις αρμενικές σφαγές. Πιστεύει πως στην ανταλλαγή οι ελληνικές οικογένειες δεν θάχανε ξεπεράσει τις 20.

Απ' αυτές τις οικογένειες οι μεσές ξενιτεύονταν. Οι άλλες ήτανε μικροεπαγγελματίες και τεχνίτες μέσα στην πόλη της Καισάρειας.

Σελίδα **122**

ΚΜΣ: Σοφία Δονδολίνου

Καισάρεια

20.4.1953

Μόλου

Μαμάς Μίκογλου

Κάτοικοι

Στα χρόνια του πατέρα του (1870-1880) τα χριστιανικά σπίτια της Καισάρειας ήτανε κάπου 500. Στα 1905 είχανε λιγοστέψει. Ίσως νάτανε 100-150 σπίτια. Λιγότεψαν γιατί φεύγανε οι ξενιτεμένοι για τον τόπο της ξενιτιάς. Τότε που έγιναν οι αρμενικές σφαγές (1896) φοβήθηκε ο κόσμος. Όσοι είχανε λεφτά πηρανε και τις οικογένειες τους. Οι φτωχοί μείνανε.

Σελίδα **123**

ΚΜΣ : Δονδολίνου Σοφία

1.5.1953

Περιφέρεια Καισαρείας, Καισάρεια

Ιωαν. Γεωργιάδης

Κάτοικοι

Οι Ρωμιοί δεν ήτανε πολλοί μέσα στην Καισάρεια. Στα 1906 που ήτανε στην πόλη τα χριστιανικά σπίτια θάτανε κάπου 250. Πριν από τη χρονολογία αυτή φεύγανε οικογενειακώς για την ξενιτιά. Φύγανε μετά τις σφαγές, τις αρμενικές (1896) γιατί φοβήθηκαν το μάτι τους τους Τούρκους τη μέρα κείνη. Πάλι με το Χουριέτ φοβήθηκαν τους Τούρκους και κοίταζαν να φύγουν όσοι μπορούσανε.

Μέσα στην Καισάρεια ήτανε άγριοι οι Τούρκοι στα χωριά δεν ήτανε το ίδιο.

Σελίδα **124**

ΚΜΣ : Δονδολίνου Σοφία

1955

Περιφέρεια Καισαρείας, Καισάρεια
Θωμάς Μίλκογλου

Αρμεναίοι

Οι Αρμεναίοι της Καισάρειας είχαν έρθει από το Μαράς, το Kūrū. Ήρθε ένας τσαγγάρης, βρήκε μια δουλίτσα, παντρεύτηκε, κάθισε σ'ένα δωμάτιο κι' έτσι έμεινε. Κάθε χρόνο έτσι ερχότανε και σιγά-σιγά μαζεύτηκαν πολλοί. Όταν έγινε οι σφαγές και μετά δεν άφηναν στους Αρμεναίους να πάνε στη Σμύρνη και στην Πόλη. Γι'αυτό και μείνανε και πλήθυσαν. Ποδαλάρ : οι παλιοί Αρμεναίοι μένανε στο μαχαλά αυτό, σα γύφτοι που κάνανε κόσκινα στην άρχη ερχότανε για δουλειά. Ύστερα παντρεύονταν. Ήτανε κατώτερη τάξη.

Γ. Γλώσσα

Σελίδα 129

ΚΜΣ: Τούλα Μιχαηλίδου

Καισάρεια

1953

Ελ. Κατέμογλου

Η γλώσσα

Η γλώσσα τους ήταν τούρκικη από πάππου προς πάππου. Και στην εκκλησία το ευαγγέλιο τούρκικα διαβάζετο και γενικά όλη η λειτουργία γίνετο στην Τούρκικη γλώσσα.

Δ. Δελτία με ποικίλο περιεχόμενο

Ε. Γεωγραφικά στοιχεία

ΣΤ. Λαξευτά

1. Υπόγεια

2. Υπέργεια

3. Μικτά, δηλαδή λαξευτά και κτιστά

4. Περιοχές με ερείπια και λαξευτά

5. Το επάγγελμα του λαξευτή

6. Δελτία με ποικίλο περιεχόμενο

Ζ. Τοπωνυμία

Η. Εσωτερική μορφή του οικισμού

1. Το πράσινο του οικισμού

2. Μαχαλάδες

ΚΜΣ : Δονδολίνου Σοφία

13.12.55

Περιφέρεια Καισαρείας, Καισάρεια

Θωμάς Μίλκογλου

Μαχαλάδες

Μαχαλάδες στην Καισάρεια λένε ολόκληρα τετάγωνα, μεγάλα ή μικρά, που αποτελούνε σπίτια από Έλληνες ή Αρμεναίους ή Τούρκους. Αλλά τα σπίτια τα ελληνικά ή τ'αρμενικά ή τα τούρκικα ήτανε πάντα σ'ένα τετράγωνο γύρω-γύρω. Τα ελληνικά σπίτια γειτόνευαν με τούρκικα, κυρίως όμως με αρμενικά. Η εξώπολη δηλαδή οι ελληνικοί μαχαλάδες έξω από τα παλιά τείχη της Καισαρείας ήτανε μέσα σε αρμενικό πληθυσμό.

Τα παλιότερα σπίτια της εσώπολης ήταν χαμηλότερα από το έδαφος. Για να φτάσης την πόρτα έπρεπε να κατέβης μερικά σκαλοπάτια. Ύστερα τα ψήλωσαν. Τα παλιά αυτά σπίτια βρισκόνταν σε πολύ στενούς δρόμους, που τους λέγανε Μετερίζ. Μπορεί νάτανε και 10-15 σπίτια. Για να μπης στο σοκάκι αυτό λέγανε πως στα πολύ παλιά χρόνια είχε πόρτα που το έκλεινε. Τότε οι άνθρωποι

(σελ. 2)

Ζούσανε με πολύ φόβο. Οι γιαγιάδες λέγανε πως νε το λυχνάρι, που καίγανε τότε τ σιέπαζαν για να μη φαίνεται απ'έξω το φως του. Όπως κάναμε στον πόλεμο, που σκεπάζανε τα παραθύρα.

Τέτοια σπίτια ήτανε στο Σαριγιάνμ στο Άχ ισάμ στο Μεβλίε. Λέγανε και μια παροιμίαμ που τι θυμάται ακόμα:

Μπεν εω σταμιορούμ

Κουγιού σταιορούμ

Σπίτι δε σου πουλάω

Πηγάδι σου πουλάω

Τόσο ασφαλισμένα ήτανε τα σπίτια αυτά χαμένα από τα μάτια των περαστικών.

ΚΜΣ : Δονδολίνου Σοφία

13.12.55

Περιφέρεια Καισαρείας, Καισάρεια

Θωμάς Μίλκογλου

Μαχαλάδες

Τα περισσότερα από τα ελληνικά σπίτια της Εξώπολης είχανε αδειάσει και οι οικογένειες είχανε έρθει στην Εσώπολη. Αυτό άρχισε μετά τις αρμενικές σφαγές (1896). Επειδή οι μαχαλάδες, που γειτόνευαν ήτανε κυρίως αρμενικοί, ο κόσμος φοβήθηκε και ήρθε στην Εσώπολη. Εκεί βρίκανε σπίτια άδεια, από οικογένειες, που είχανε φύγει στην ξενιτιά και κάθισαν μέσα. Σ'ένα σπίτι 3 και 4 οικογένειες μαζί. Ήτανε μεγάλα σπίτια και χωρούσανε πολλούς. Έτσι η Εξώπολη ερήμωσε.¹

Ανάμεσα στην Εσώπολη και την Εξώπολη ήτανε και άλλοι δυο μαχαλάδες, που στην Ανταλλαγή ήτανε έρημοι. Το Κεκλίκ και το Μπογιατζή καπουσί. Στο πρώτο είχε άλλοτε 100 σπίτια (σελ. 2)

Και στο δεύτερο καμμιά 50αριά. Κι'αυτοί ήρθανε στην Εσώπολη. Μονάχα 1-2 οικογένειες βρέθηκαν εκεί με την Ανταλλαγή. Τα σπίτια είχανε γκρεμίσει και σε μερικά μένανε αρμενικές οικογένειες.

Στην Εξώπολη κατοικο'θσανε οι πιο φτωχές οικογένειες της Καισαρείας. Και τα σπίτια του δε μοιάζανε με τάλλα, τ'αρχοντικά. Φτωχά σπίτια.

3. Δρόμοι, πλατείες, Αλώνια, χοροστάσια

4. Νερά, το ρέμα, βρύσες, πηγάδια, στέρνες

5. Σπίτια

6. Εκκλησίες, παρεκκλησία, Αγιάσματα

7. Σχολεία

8. Νεκροταφεία

9. Άλλα κτίσματα

Θ. Κοντινοί και μακρινοί οικισμοί

1. Ελληνικοί οικισμοί

2. Τούρκοι οικισμοί

¹ Στην κατάσταση που έδωσε, από τα 74 σπίτια τα 49 ήτανε άδεια και τα υπόλοιπα μόνο είχανε οικογένειες, που φύγανε με την Ανταλλαγή.

3. Τούρκικα οικισμοί που φέρονται σαν παλαιοί χριστιανικοί
4. Αρμενικοί οικισμοί

I. Σχέσεις και συναλλαγές του Οικισμού

Μέρος Β: Θέματα Κοινωνικής ζωής

Α. Η ζωή των ανθρώπων

Σελίδα 1

ΚΜΣ: Χ. Λιουδάκη

24.1.1956

Καισάρεια

Ροζίνα Παυλίδου

Δύσκολη Γέννα Ζώνη Παναγίας – Χεράκι της Παναγίας

Το γιο μου το Βασίλη δύσκολα τον γέννησα. Οι μέρες είχαν περάσει κι εγώ δε μπορούσα να γεννήσω.

Σηκώθηκαν οι γυναίκες στην εκκλησία και φέρανε τη ζώνη της Παναγίας. Μου τη φοέσανε στη μέση. Μου φέρανε και το χέρι της Παναγίας. Ήταν ένα κλαδάκι μικρό από αυτό. Το κλαδάκι αυτό στην άκρη είχε άλλα κλαδάκια που έμοιαζαν με κλειστά δάχτυλα. Το βάλανε στο νερό, και άρχισαν τα μικρά κλαδάκια να ανοίγουν τότε μπόρεσα και γέννησα.

Η πίστη μας ήταν που μας έκανε καλά. Αλλιώς πόσες ζώνες είχε η Παναγία για να βρισκονται σ'όλα τα μέρη;

σελίδα 3

ΚΜΣ: Χ. Λιουδάκη

Καισάρεια

Ροζίνα Παυλίδου

Πως καθαρίζαμε τη λεχώνα

Γεννούσε η γυναίκα; Είχαμε έτοιμη ζεστή την άμμο. Μόλις έπεφτε το παιδί την ξαπλώναμε πάνω στη ζεστή άμμο. Η ζέστη καθάριζε τη γυναίκα. Και το ύστερο, η ζεστή τ'όριχνε.

σελίδα 4

ΚΜΣ: Χ. Λιουδάκη

Καισάρεια

Ροζίνα Παυλίδου

Λεχώνα

Στη Λεχώνα πήγαινε ο παπάς την πρώτη μέρα, κι έδινε την ευχή. Μετά έπρεπε να την προσέχομε σαράντα μέρες. Δεν έπρεπε η λεχώνα να βγει όξω, αν δεν πατούσε τις σαράντα μέρες. Δεν έπρεπε να τη δει γυναίκα που πλάγιασε με τον άντρα της. Δεν έπρεπε να τη δει γυναίκα που δεν ήταν καθαρή.² Δεν πρέπει να πάει σε κηδεία. ακόμη και ο αδερφός της να πεθάνει, προσπαθούν να της το κρύψουν.

Αν μ' όλες τις προφυλάξεις μας, έρθει στο σπίτι κανείς κακός, τότε παίρνουμε ένα κίτρινο τσεμπέρι και σιεπάζουμε το παιδί. Το κίτρινο διώχνει την κακή αρρώστεια.

Όσοι τύχει να είναι την ημέρα του τοκετού στο σπίτι, μπρορούν να πηγαινοέρχονται, όπως και να είναι, χωρίς να έχει κίνδυνο το παι-

² Δεν είναι καθαρή η γυναίκα που έχει περίοδο.

Σελίδα 5

Στο τρίτο μου παιδί ήρθε μια γειτόνισσα να με δει. Ήταν η πεθερά μου στο σπίτι. «Ήρθα να δω τη νύφη σου και το μωρό». Τρέχει η πεθερά μου, κουκουλώνει και μένα και το παιδί και μου λέει. «Κάνε πως κοιμάσαι, γιατί αυτής το μάτι και τα βουνά λειώνει.» Μετά γυρίζει και της λέει. «Κοιμούνται και τα δυο.» Κι' έφυγε τότε η γειτόνισσα με το κακό μάτι.

Είχα γεννήσει ένα παιδί ύστερα από τα κορίτσια μου. Ήταν πολύ έξυπνο. Έξι μηνών μας γνώριζε. Ήρθε μια το είδε, πιάστηκε αμέσως το παιδί. Έρχεται γιατρός, «πολύ άσχημα πιάστηκε», είπε κι ο γιατρός.

Από την ώρα που το είδε η γυναίκα εκείνη, το παιδί έκλαιγε, έκλαιγε, έκλαιγε συνέχεια δώδεκα ώρες ώσπου έσκασε. Δεν μπο-

Σελίδα 6

ρέσαμε να το σώσουμε. Το ξεματιάσαμε, όλα τα κάμαμε, μα ήταν βαρύ το μάτι και δεν έπιανε.

B. Θρησκευτική ζωή

Επίσημη λατρεία

ΚΜΣ: Σοφία Δονδολίνου

1953

Καισάρεια

Σαρμονσακλί

Τριαντ. Μπαλαμπάνη

Στο Ουλού Τζαμί της Καισάρειας, λέγανε, πως υπήρχε το λείψανο του Αγ. Βασιλείου. Για να το ιδούνε κατέβαιναν σ'ένα υπόγειο που τους οδηγούσε ένας Τούρκος. Και μέσα και αντίκριζαν το λείψανο καθησμένο απ' την πολυκαιρία το ένα πόδι του θρόνου είχε σαπίσει και το είχανε αντικαταστήσει με σωρό πέτρες.

(Πρώτη φορά συναντώ λείψανο του Αγ. Βασιλείου στο Μεγάλο μάλιστα τζαμί της Καισάρειας)

ΚΜΣ

20.1.53

Σελίδα 9

ΚΜΣ 19.4.1953

Σοφία Δονδολίνου

Καισάρεια

Θ. Ζαχαριάδης

Ερείπια

Η Καισάρεια τριγυρίζονταν από ένα τείχος, που σε πολλές μεριές είχε στα χρόνια τους γκρεμιστεί. Φαίνεται πως σε ορισμένες μεριές θα είχε πόρτες, για να μπορούν οι άνθρωποι και τα ζώα να κυκλοφορούν. Κοντά στα ελληνικά και αρμενικά σπίτια και Ν. Α. από το κέντρο της Πόλης, προς τη κατεύθυνση του Αλί Νταγ ήτανε μια θέση που λέγανε Κισά Καπού.

Τώρα δεν φαίνονταν πόρτα κάστρου, μονάχα πιο κάτω από τη θέση της ήτανε ένας παλιός μισογκρεμισμένος τοίχος.

Από τη μεριά της Καισάρειας που ξεκινάει ο δημόσιος δρόμος για το Σιβάς, ήταβε πάλι μια θέση που λέγανε Σιβας καπουσού. Πόρτα κάστρου δεν υπήρχε. Μονάχα παλιά ντουβάρια, τείχη, ήτανε κοντά στη θέση αυτή. Ένα Τζαμί, που βρισκονταν κοντά στο Σιβάς

Σελίδα 10

καπουσού, λέγανε πως ήτανε ο τάφος του Αγίου Βασίλειου. Ένας τάφος λέγανε πως βρίσκονταν κάτω από το Τζαμί. Οι Χριστιανοί πιστεύανε πως ήτανε του αγίου Βασίλειου. Οι Τούρκοι λέγανε πως ήτανε Άγιος θαμμένος Εβλιά, όπως λένε τον άγιο. Μα δεν τον λέγανε Άγιο Βασίλειο. Άκουσε πως οι Τούρκοι άναβαν καντήλι στον τάφο του Αγίου.

ΚΜΣ: Άννα Χατζηνικολάου
Καισάρεια
Κα. Μίληογλου
1949

Ανέκδοτο για τον
Ιουλιανό και τον Αγ. Βασίλειο

Ο Άγιος Βασίλειος, ο άγιος Μερκούριος και ο Ιουλιανός ήτανε συμμαθητές στο σχολείο. Μια μέρα κει που μιλούσαν ο καθένας είπε τι θα γίνει όταν μεγαλώνει.

Ο αγ. Βασίλειος είπε: «Θα γίνω ιεράρχης» Ο Ιουλιανός είπε: «Θα γίνω αξιωματικός να διώξω και να σκοτώσω τους Χριστιανούς.» Τότε ο Αγ. μερκούριος είπε: «Κι' αν είμαι πεθαμένος τότε, θα σηκωθώ και θα βγάλω την καρδιά σου με τα χέρια μου.»

Υστερα από χρόνια όταν ο Ιουλιανός έγινε βασιλιάς, έγραψε γράμμα στον Άγιο Βασίλειο ότι θάρθει στην Καισάρεια και του είπε να τον ετοιμάσει από τα φαγητά που έτρωγε και ο ίδιος. ο Άγιος ετοίμασε χόρτα και ψωμί όπως έτρωγε εκείνος. Ο Ιουλιανός θύμωσε τότε πολύ και ήθελε να κάνει κακό στην Καισάρεια.

Σελίδα 12

Ο Άγιος Μερκούριος ήταν πεθαμένος. Βγαίνει από τον τάφο του και τον σκοτώνει τον Ιουλιανό.

Τότε ο Αγ. Βασίλειος μάζεψε γύρω του τους Χριστιανούς τρεις μέρες κι έτσι πέρασε η κακή ώρα χωρίς να τους πειράζουν.

Η πληροφορήτρια μούδειξε μια εικόνα όπου βλέπει κανείς τον Άγιον Μερκούριο να σκοτώνει τον Ιουλιανό. Η εικόνα έχει επιγραφή καραμανλίδικη: «Ο άγ. Μερκούριος σκοτώνει τον αποστάτη Ιουλιανό.»

ΚΜΣ
20.1.1953

ΚΜΣ: Άννα Χατζηνικολάου
Καισάρεια
Δ. Κοστένογλου
1950

Θαύμα του Αγίου Γεωργίου

Ο πεθερός μου ήταν πολύ σπουδαίος άνθρωπος και κάλφας πολύ καλός.

Όταν ήταν παιδί είχε δει τον Άγιο Γεώργιο.

Μιά μέρα πήγαινε με τη μητέρα του στο Σαμουρσακλή. Ανεβήκανε, κατεβήκανε τα βουνά, χάσανε το δρόμο. Άρχισε να βραδυάζει. Πέρασαν ακόμη ένα βουνό, βράδυαζε για καλά. Η μητέρα του άρχισε να φοβάται και να γινιάζει, «τι πάθαμε;» Το Παιδί της έλεγε «μη φοβάσαι και ο Άγιος Γεώργιος θα μας δείξει το δρόμο.» Η μητέρα του τον έβρισε «και συ με τον Άγιο Γεώργιο.»

Μ' ένα άσπρο άλογο έρχεται ο Άγιος Γεώργιος. Πήγαν πίσω του, όπως τους είπε. Αυτό το νερό θα πιάσετε πλάϊ στο νερό». Ίσια το νερό, βρήκανε το Σαρμουσακλή. «Ο Άγιος Γεώργιος μας έδειξε το δρόμο», λέει το παιδί. «Και συ με τον Άγιο

Σελίδα 14

Γεώργιο, Τούρκος καβαλλάρης ήτανε που μας έδειξε το δρόμο.»

Το βράδυ που πήγαν να κοιμηθούνε η μητέρα πήγε να πεθάνει. Είδε πως την έσφιγγαν ανάμεσα σε δυο πέτρες σφιχτά-σφιχτά, που πήγε να σιάσει. Και ο Άγιος Γεώργιος της λέει: «Γιατί μ'έβρισες;» Το παιδί ξύπνησε από το βογγητό της μητέρας του και την ξύπνησε και κείνη και την γλύτωσε από την αγωνία. Το πρωί πήγαν και άναψαν κερί στον Άγιο Γεώργιο.

Ε. Λαϊκή Τέχνη

Στ. Οικονομία

ΞΕΝΙΤΕΙΑ

1. Δελτία με ποικίλο περιχόμενο
2. Πληροφορίες για την ιστορία της ξενιτειάς

ΚΜΣ : Δονδολίνου Σοφία

11.11.58

Περιφέρεια Καισαρείας, Καισάρεια

Θωμάς Μίλκογλου

Ξενιτειά

Στα χρόνια του Σουλτάν Μετζίτ (1839-1861) και του Σουλτάν Αζίζ (1862-1876) βάλανε φτερά οι Χριστιανοί. Ο Σουλτάν Μετζίτ έδωσε Χάττι Σερής για τους Χριστιανούς. Οι Τούρκοι δέχτηκαν τότε τον ευρωπαϊκό κόσμο.

Στα χρόνια του Σουλτάν Αζίζ οι Καισαριώτες πήγαν στην Πόλη γιατί άνοιξαν δουλειές. Και δούλεψαν και πλούτισαν. Εκεί μένανε όλοι μας σε χάνια και κάνανε οικονομία. Βγάζανε όμως λεφτά και από τα 1850-1875 έχτισαν και στην Καισάρεια και στα χωριά της Καισάρειας ωραία μεγάλα σπίτια. Σπίτια περιποιημένα με λαδομπογιά μέσα.

Κι' ύστερα που μείνανε για πάντα στην ξενιτειά, άρχιζαν να τα γκρεμίζουν τα σπίτια. Τα γκρεμίζαν για να

(σελ. 2)

Μη πληρώσουν φόρο και τα υλικά τ'αγόραζαν οι Τούρκοι και χτίζανε δικά τους σπίτια. Έτσι κατάντησαν τα ωραία ελληνικά σπίτια.

ΚΜΣ : Δονδολίνου Σοφία

26.1.53

Περιφέρεια Καισαρείας, Καισάρεια

Θωμάς Μίλκογλου

Ξενιτειά

Οι Καισαριώτες ξενιτεύονταν στην Πόλη, στη Σαμφούντα, στη Σμύρνη, στα Άδανα. Μα οι περισσότεροι πήγαιναν στην Πόλη και δούλευαν. Δουλειά τους, εμπόριο, ότι λογής εμπόριο. Από τον παπού τον άκουσε πως οι Καισαριώτες άρχισαν να ξενιτεύονται στα χρόνια του Παΐσιου.³ Τους έβλεπε στην εκκλησία με το φέσι και τις φάτσες τους κοιμισμένες και τους έλεγε : «Τι κάθεστε και δεν πάτε στην ξενιτειά να ξυπώστε, να γίνετε άνθρωποι. Κάθεστε και περνάτε τη ζωή σας φτειάχνοντας κληστές από το μαλλί της κατσίκας. Δεν βλέπετε τα χάλια σας !» οι Κλήστες, λέει ο πληροφορητής, χρειαζόνταν τα τσουβάλια, που βάζανε το τζεχρί.

Ο Παΐσιος τους έσπρωζε στην ξενιτειά. Από τότε ξεκίνησαν και κοντά στους Καισαριώτες πήγανε οι Ανδρονικιώτες, οι Μουταλασκινοί και οι άλλοι.

3. Αίτια ξενιτειάς

³ 1832-1871 ήτανε μητροπολίτης ο Παΐσιος.

ΚΜΣ : Δονδολίνου Σοφία
Θεσσαλονίκη, 25.4.53
Περιφέρεια Καισαρείας, Καισάρεια
Μαμάς Μίλκογλου

Ξενιτεμός

Ο Μητροπολίτης Παΐσιος (1832-1871) ήτανε κείνος που παρακίνησε τους Έλληνες της Καισάρειας. Όταν ήρθε στην Καισάρεια τους βρήκε καθυστερημένους. Κάνανε δυο δουλειές. Άλλοι σπάζανε πέτρα για οικοδομίες, δηλαδή πετράδες και άλλοι φτειάχνανε κληστή από την τριχά της κατσίκας. Ο ήτροπολίτης τους παρακίνησε να πάνε στην Πόλη, να μάθουν τέχνες και να ζήσουν καλύτερα. Έτσι πήγανε στην Πόλη. Στην αρχή δούλευαν λίγα χρόνια και ξαναγύριζαν στην Καισάρεια. Όταν με τον καιρό έκαναν πολλούς παράδες πήρανε και τις οικογένειές τους εκεί. Άρχισαν με τέχνες και ύστερα κάνανε εμπόριο και δεν έμειναν μόνο στην Πόλη, μα πήγανε και σ' άλλες πόλεις και λιμάνια. Αν δεν τους έσπρωχνε ο Παΐσιος, ο φωτισμένος εκείνος άνθρωπος, δεν θα ξεινιούσαν για την ξενιτιά.

4. Τόποι ξενιτιάς
5. Επαγγέλματα ξενιτεμένων
6. Οργάνωση της ζωής των ξενιτεμένων, Εσνάφια, Σωματεία, Αδελφότητες
7. Έθιμα κατά την αναχώρηση και επάνοδο των ξενιτεμένων
8. Πληροφορίες για την ξενιτιά των Τούρκων
- Ζ. Αυτοδοίησης
- Θ. Σχέσεις Ελλήνων και Τούρκων

Μέρος Γ: Θέματα Ιστορίας, **ΚΠ 47**
Α. Τοπική Ιστορία

Β. Αντίκτυποι ιστορικών γεγονότων

Α'. Ελληνική Επανάσταση

Σελίδα 56
ΚΜΣ: Σοφία Δονδολίνου
Καισάρεια
7.12.55

Θωμάς Μίλκογλου

Ο πατέρας μου έλεγε πως ο Χασάν αγάς⁴ αρχιεργάτης ήτανε και δούλευε στα χωράφια. Τότε, που έγινε στην Ελλάδα επανάσταση πείνα ήτανε, και στην Καισάρεια δεν είχε αρχές, αστυνομία. Ένας Μουσελίμης ήτανε. Ο Χασάν Αγάς πήγε στους Αγάδες, στους Τούρκους αγάδες και πήρε αλεύρι και τόδωσε στους φούρνους και κάνανε ψωμί. Φθηνότερο το πουλούσανε κι' ο κόσμος πήγε να φάει. Μάζεψε πολύ κόσμο κι' έκανε αυτός κουμάντο στην Καισάρεια. Οι Ρωμιοί πολύ φοβήθηκαν και για να γλυτώσουν, μαζεύτηκαν και τούδωσαν λεφτά. Ο πατέρας μου έλεγε πως πήγε και στο Μοναστήρι αλλά δεν έκανε κακό.

Όταν έκανε κουμάντο ο Χασάν Αγάς, που να το μάθουν στην Πόλη. Ταχυδρομείο, τηλεγραφείο δεν υπήρχε, που να μάθουν τι γίνεται στην Καισάρεια. Δυο μήνες έκαναν να πάρουν είδηση.

Σελίδα 57

⁴ Στο Β' χειρόγραφο του Λεβίδη σελ. 143 υπάρχει η παράδοση αυτή για τα χρόνια της ελληνικής Επανάστασης στη Καισάρεια από ανθρώπους που είχανε βρεθεί στα χρόνια εκείνα.

ὕστερα στείλανε ἓναν αξιωματικό ἀπὸ το Κιρσεχιρ, ἤρθε με στρατό κι ἔβαλε τάξη. Ο χασάν ἀγὰς τώσικασε, στο Χατζημπεκτάς πήγε. Τον κινήγησαν, τον πιάσανε, τοῦ κόψανε το κεφάλι, το βάλανε σ' ἓνα ξύλο και το φέρανε στην Καισάρεια. Τὸ στήσανε στην πλατεία και το εἶχανε ξυρίσει. Αὐτὰ ο πατέρας μου τὰ'λεγε.

Θ'. Νεότουρκοι - Χουριέτ

Σελίδα 79

ΚΜΣ: Σοφία Δονδολίνου

Καισάρεια

18.Απριλίου.1953

Αν. Καζαντζόγλου

Χουριέτ

Σαν ἔφτανε η εἰδηση στην Καισάρεια πως ἐγίνε Χουριέτ, μαζεύτηκε μια επιτροπή στο τζαμί για να κάνει εἰκασθαρσίες στη διοίκηση της Καισάρειας. Κάλεσαν Ἀρμεναίους και Ἑλληνες κι ἐγίνε μια επιτροπή ἀπὸ 6 Τούρκους, 4 Ἀρμεναίους και 2 Ρωμηούς. Ἐνας ἀπὸ τους δυο ἦταν ο πληροφορητής. Στην ἀρχή οι Τούρκοι φώναζαν να κάνουν κακό, να σκοτώσουν τους κυβερνητικούς υπαλλήλους. Μα μίλησαν και μερικοὶ συνεπὰ και εἶπανε πως εἶναι καλύτερα να τους διώξουν, χωρὶς να τους κάνουν ἄλλο κακό. Ἐτσι κι ἐγίνε. Πήγανε μετὰ στο Διοικητήριο κι ἀπαίτησαν ἀπὸ τους υπαλλήλους, που δούλευαν μέσα να το εγκαταλείψουν ἀμέσως. Μάζεψαν κόσμο και ρωτοῦσαν ποιὸς εἶχε παράπονα και με ποιὸν υπάλληλο, για να τον διώξουν. Λέγανε πως διώχνανε τους σουλτανικούς, αυτοὶ που ἦταν ἀντισουλτανικοὶ, και στην οὐσία διώχνανε ὅσους δεν χωνεύανε προσωπικά. Ἐτσι ξεκαθάρισαν κείνη τη μέρα τις ἀρχές της Καισάρειας.

Ο ἴδιος λέει πως κράτησε γενναία στάση στο συμβούλιο, που ἐγίνε κείνο το βράδυ

Σελίδα 80

στο τζαμί, πως οι Τούρκοι του υπολόγισαν ἀπὸ κείνο το βράδυ, και πως φρόντισε για τους Ἑλληνες της Καισάρειας. Μα τα λέει μονάχος του.

Σελίδα 81

ΚΜΣ: Σοφία Δονδολίνου

Καισάρεια

18.4.1953

Αν. Καζαντζόγλου

Οι Καισαριώτες δεν κατάλαβαν, δεν ἐνόησαν το Κίνημα των Νεότουρκων, γι' αὐτὸ και δεν ἐνόχλησαν τους Ρωμιούς της Καισάρειας. Ἀλλιῶς θάπρεπε να τους ἔχουν κάνει πολὺ κακό.

Σελίδα 82

ΚΜΣ: Σοφία Δονδολίνου

Καισάρεια

25.4.53

Μάμας Μίλκογλου

Χουριέτ

Σαν ἐγίνε Χουριέτ, οι Τούρκοι βλέπανε τους Ρωμιούς και τους λέγανε πως εἶναι πια ἀδέρφια, φίλοι. Μα οι Ρωμηοὶ τακούγανε αὐτὰ με κρύα καρδιά και δεν πανηγυρίζανε κείνη τη μέρα.

Τους μαζέψανε ὅλους στο Διοικητήριο μπροστά. Τους μίλησαν για το Χουριέτ. Ὑστερα τους εἶπανε πως θα πετάξουν ἀπὸ το Διοικητήριο τους παλιούς υπαλλήλους και θα βάλουν καινούργιους. «Να φύγουν οι σουλτανικοὶ, νάρθουν ἄλλοι που θέλουν το Σύνταγμα» φώναζαν και ρωτοῦσαν τον κόσμο που ἦταν μαζεμένος ποιὸς υπάλληλος ἦταν σουλτανικός για να τον πιάσουν. Και ἀκουγες φωνές ἀπὸ τον κόσμο και διάφορα ονόματα. Ὅποιος δεν χώνευε κανένα, τον χαραχτήριζε

σουλατνικό και ζητούσε να τον πετάξουν από τη θέση του. Έτσι μείνανε στο Διοικητήριο ως το βράδυ κι ύστερα διαλύθηκαν και πήγανε σπίτια τους.

Η'. Σφαγές Αρμενίων

1. Σφαγές του 1895-1896

Σελίδα 58

ΚΜΣ

Καισάρεια

Ελιν. Κατέμογλου

Πρωτότυπο: Ίδρυση κλπ.

Σφαγή Αρμενίων 1890

...

Θυμάται ότι το 1888 οι Αρμεναίοι έκαναν στάση απέναντι των Τούρκων. Οι Τούρκοι έσφξαν τότε πολλούς Αρμενίους. Είχαν δε οι Τούρκοι φωνάζει τους Έλληνες εις βοήθειαν κατά των Αρμενίων, αλλά αυτοί δεν τους βοήθησαν.

...

Σελίδα 59

ΚΜΣ: Δονδολίνου Σοφ.

Καισάρεια

Ιπικισόγλου

Απρίλιος 1953

Αρμενικές σφαγές

Στις αρμενικές σφαγές του 1896 ήτανε 5-6 χρονών. Ήτανε σχολείο τη μέρα κείνη. Σαν έφτασε στο σχολείο κι είδηση πως στην αγορά της Καισάρειας οι Τούρκοι σφάζανε τους Αρμενίους, ο δάσκαλος, που ήτανε από τη Σιοπή, μάζευε τα παιδιά και τάστειλε στα σπίτια τους. Από τις ταράτσες πήγανε κι'όχι από τα σοκάκια.

Η σφαγή δεν βάσταζε παρά 2 ώρες. Η λεηλασία και η διαρπαγή κράτησε πολύ. Η σφαγή έγινε στην αγορά. Σκοτώθηκαν 150 Αρμένιοι και 17 Ρωμιοί, οι τελευταίοι κατά λάθος, τους πήρανε γι' Αρμενίους.

Ένας Τούρκος έφιππος περιδιάβαζε τις χριστιανικές συνοικίες φωνάζοντας στους Τούρκους, που τρέχανε έξαλλοι, να προσέξουν να μην κάνουν κακό στους Ρωμιούς, να ξεχωρίσουν τους Ρωμιούς. Πολύ τους υποστήριζαν οι Τούρκοι. Τους Αρμενίους δεν χωνεύανε. Έτσι στους χριστιανικούς μαχαλάδες δεν τόλμησαν να πλησιάσουν και να κάνουν κακό. Οι 17 Έλληνες που σκοτώθηκαν βρέθηκαν στην αγορά τις ώρες εκείνες. Δεν αναγνωρίστηκαν και σκοτώθηκαν.

Σελίδα 60

ΚΜΣ: Δονδολίνου Σοφία

Καισάρεια, Μιχ. Πολύβιος

10.9.52

Αρμενικές σφαγές

Οι αρμενικές σφαγές γίνανε στα 1897. Ο κ. Μιχαλάκης ήτανε εκεί. Η σφαγή άρχισε βράδυ. Ακούγονταν φωνές σπαρταχτικές από παντού. Πολλά σπίτια καίγονταν. Στη γειτονιά του κάθονταν ένας αρμένιος ιεροκήρυκας. Είχε κλειστεί μέσα στο σπίτι με τα παιδιά του. οι Τούρκοι ζώσανε το σπίτι του και βλέποντας πως δεν μπορούσαν να το παραβιάσουν, ανέβηκαν στο δώμα και χύσανε απ' το φεγγύτι ντενεκέδες με πετρέλαιο που τάναψαν αμέσως και το σπίτι πήρε έτσι φωτιά. Ο ιεροκήρυκας κατέβηκε από υπόγειο πασχίζοντας από τους διαδρόμους να περάσει σε γειτονικά σπίτια τούρκικα, με την ελπίδα να σωθεί μα μάταια αγωνίστηκε. Πουθενά διέξοδος. Έτσι βρήκε φρηκτό θάνατο μέσα στο υπόγειο μαζί με τα παιδιά του. Το σπίτι του κάπνιζε ως το πρωί.

Στις αρμενικές σφαγές υπάρχουν

Σελίδα 61

και θύματα από τους Έλληνες. Λένε πως σκοτώθηκαν 23 Έλληνες. Οι Τούρκοι δικαιολογήθηκαν πως έγινε λάθος, πως στη φασαρία πάνω τους πήραν για αρμένιους. Ανάμεσα σ' αυτούς ήταν κι' ένας Ανδρονικιώτης που γυρίζε εκείνη την ώρα στο χωριό. Τον πήραν γι' Αρμένη και τον μαχαίρησαν. Κάποιος βρέθηκε και τον έφερε στο σπίτι κάποιου γιατρού, που αγωνίστηκε να τον σώσει. Δεν μπόρεσε όμως. Ο τραυματισμένος στο τέλος υπέκοψε.

Σημ. Ο παραπάνω Ανδρονικιώτης λεγόταν Σταύρος Παλαντζόγλου. Όπως έχω ακούσει από τους γονείς μου αυτός ήταν έμπορος σαπουνιού. Οι Τούρκοι γαίνεται πως τον ήξεραν. Γιατί κάποιος απ' αυτούς φώναζε: «Χτυπήστε κι' αυτόν τον σαπουντζή γκισούρες»

28.11.63

Ιωσηφάκης

Σελίδα 62

ΚΜΣ: Σοφία Δονδολίνου

Έρχιλετ

20.1.53

Αναστάσιος Ισαακίδης

Πρωτότυπο:

Έρχιλετ

Σφαγές Αρμενίων

1895-1896

Οι Αρμεναίοι του χωριού σωθήκανε και δε λύθηκε μύτη, χάρις στην επέμβαση του Γιοσηφάκη Τατσόγλου, του γιού του Μακάριου.

Ο Γιοσηφάκης βρισκότανε στη Καισάρεια σα ξέσπασε ο διωγμός κι' η σφαγή των Αρμενίων (1895). Έτυχε να βρίσκεται ο Χότζας του χωριού εκεί.

Τον πρόσταζε σχεδόν να μην αφήση τους Τούρκους του χωριού τους να κάνουν ό,τι γινότανε στην Καισάρεια. Του ζήτησε, αφού πλήρωσε, να μην αγγίζουν Χριστιανό γενικά, θέλοντας έτσι να προστατέψει τους Αρμεναίους.

Ο Χότζας καβάλλησε το άλογο και πήγε στο χωριό. Βρήκε τους Τούρκους μαζεμένους στο άν όνϋ. Τους μίλησε, τους έπεισε, δέχτηκαν

Σελίδα 63

Έτσι οι Αρμεναίοι μέινανε. γυρίζανε στα γύρω τούρκικα χωριά σα πραγματευτάδες πουλώντας κλωστές κλπ. και παίρνοντας τρόφιμα. Ποτέ όμως μονάχοι. Πάντα μαζί τους κι'ένας Αχμέτ. Σαν είδε όμως πως εκμεταλλεύονταν τους δικούς τους, οι Τούρκοι που τους συνώδευαν, τους διώξαν. Φύγανε για το Τενέκ μαδέν.

Σελίδες 64-65

ΚΜΣ: Σοφία Δονδολίνου

Απρίλιος 1953

Ιπλίκτσογλου

Καισάρεια

δακτυλογραφημένο κείμενο, Σελ. 59.

Σελίδα 62

ΚΜΣ: Σοφία Δονδολίνου

Καισάρεια

12.Απριλίου.1953

Αν. Καζαντζόγλου

Αρμενικές σφαγές

(1896)

Η σφαγή άρχισε μετά το μεσημέρι. Ένα έξαλλο πλήθος από Τούρκους ώρμησε στην αγορά στα αρμενικά μαγαζιά. Έβγαζε τους Αρμεναίους από τα μαγαζιά τους και τους σκότωνε μπροστά στην πόρτα τους. Πτώματα κι' αίματα είχανε γεμίσει οι διάδρομοι της αγοράς. Μέσα στα πτώματα ήτανε και 40 Έλληνες. Βρέθηκαν στη φασαρία, Οι Τούρκοι τους πήρανε για Αρμεναίους και μ' όλες τις φωνές τους και τις διαμαρτυρίες τους δεν γλύτωσαν. ως το βράδυ η αγορά είχε ερμηνεύσει. Τώρα ακούγονταν φωνές στις αρμενικές γειτονίες, και λάμψες από φωτιές φώτιζαν τη νύχτα. Σπίτια αρμενικά καίγονταν.

Πολλοί Αρμεναίοι κρύφτηκαν σε χριστιανικά σπίτια. Πήδησαν στα δώματα (στις ταράτσες) κι' από το ένα σ'άλλο απομακρύνθηκαν από το κακό, κατέβηκαν στο ελληνικό σπίτι και κρύφτηκαν. Πολλούς σώσανε οι χριστιανοί κείνη τη μέρα. Σώθηκε ο περισσότερος κόσμος γιατί ό,τι έγινε σε μια μέρα έγινε. Ύστερα διαταγή να σταματήσουν. Δεν αλλαζοπίστηκαν οι Αρμεναίοι τότε. Για 5-6 μήνες φύγανε από την Καισάρεια οι πλούσιοι. Μείνανε

Σελίδα 67

οι φτωχοί, που δεν μπορούσαν να πάνε πουθενά. Ύστερα γύρισαν οι πλούσιοι και ξανάρχισαν τις δουλειές τους.

Οι Ρωμηοί σώθηκαν κείνη τη μέρα. Γιατί δεν θέλανε οι Τούρκοι να τους σκοτώσουν. με τους Αρμεναίους τα είχανε. Ένας χότζας σαν είδε ένα πλήθος έξαλλο να τρέχει προς τις χριστιανικές συνοικίες, για να κάνει κακό, τους σταμάτησε και τους γύρισε πίσω. Έτσι δεν φτάσανε ως τα σπίτια τους. Μονάχα οι 40 Έλληνες πληρώσανε κείνη τη φοβερή μέρα.

Σελίδα 68

ΚΜΣ: Σοφία Δονδολίνου

Ταβλοσούν

15.4.1953

Νικ. Λαζαρίδης

Πρότυπο: Ταβλοσούν, Σφαγές Αρμενίων

Σφαγές αρμενικές

Ήτανε στην Καισάρεια σαν έγιναν οι αρμενικές σφαγές. Ήτανε χειμώνας, μετά τα Χριστούγεννα σαν τοιχοκόλλησαν οι Αρμεναίοι ένα χαρτί που έλεγε πως θέλανε να φτειάζουνε δικό τους κράτος. Αυτό μαθεύτηκε και οι Τούρκοι αγρίεψαν. Ήρθε διαταγή να σφάζουν τους Αρμεναίους. Φοβήθηκαν και οι Ρωμιοί και κρύφτηκαν. Ο ίδιος ήτανε δάσκαλος και την ώρα που άρχισε η σφαγή ήτανε στο σχολείο. Μάζεψε τα παιδιά και οδηγώντας τα από ταράτσα σε ταράτσα τα βοήθησε στο σπίτι του Καισαριώτη Ουγουρλόγλου.

Τη μέρα κείνη σφάχτηκαν κάπου 3.000 Αρμεναίοι. Όσους βρίκανε στην αγορά πρώτα, και ύστερα χύμηξαν στις αρμενικές γειτονίες και σκότωναν άντρες, γυναίκες, παιδιά. Μια Αρμένισσα βρήκε φρικτό θάνατο. Την σφάζανε, την ξεκοίλισαν και σκότωσαν και το μωρό, που περίμενε να γεννήσει. Λέγανε πως ο Τούρκος παραφρόνησε. Ύστερα βάλανε φωτιά στ' αρμενικά

Σελίδα 69

σπίτια και μέσα στη νύχτα λαμπάδιαζε η Καισάρεια.

Στις ώρες εκείνες χάθηκαν και 15 Έλληνες, που βρέθηκαν στην αγορά της Καισάρειας. Τους πήρανε για Αρμεναίους και τους σκότωναν. Μπροστά στα μάτια του σφάζανε ένα Ρωμηό που πήγαινε να πάρει την οικογένειά του από το χαμάμ. Φώναζε ο κακόμοιρος και διαμαρτύρονταν πως είναι ρωμηός. Μα ποιός να τον πιστέψει στις ώρες αυτές της τρέλλας.

Σελίδα 70

ΚΜΣ: Δονδολίνου Σοφία

Καισάρεια

Ευστάθος Μεταξάς

20.1.53

(**κινέμενος τίτλος**)

Σάββατο μεσημέρι άρχισε η σφαγή των Αρμενίων στα 1895 και βάστηξε 3 ολοκληρές μέρες. 2 ½ χιλιάδες σφάξαν απ' τον Αρμενικό πληθυσμό της Καισάρειας. Δεν τους σφάξανε στρατιώτες ή χωροφύλακες, παρά λαός που τον φανάτισαν και ρίχτηκε με λύσσα στον αρμενικό πληθυσμό. Μερικοί αγάδες προπάθησαν να συγκρατήσουν το έξαλλο πλήθος που όριζαν το τάδε κομμάτι της πόλης.

Η καταφυγή των Αρμενίων από υπόγειο του Έφικρε και η σφαγή τους μετά, όπως και των άλλων στο Κιζιλντερε, έγινε στα 1915. Γι' αυτά τα γεγονότα έχω λεπτομέστερη περιγραφή από τον Αβραμίδη.

Σελίδα 71

ΚΜΣ: Σοφία Δονδολίνου

Καισάρεια

25.Απριλίου.1953

Μαμάς Μίλκογλου

Αρμενικές σφαγές

Ήταν στην Καισάρεια όταν έσφαξαν τους Αρμενίους στα 1896. Η σφαγή άρχισε από την αγορά. Ήτανε κοντά μεσημέρι και τα μαγαζιά δεν είχανε κλείσει. Ο πατέρας του βρέθηκε στην αγορά κείνη την ώρα. Το τι έγινε δεν περιγράφεται. Έμπαιναν στην αγορά, άνοιγαν τα μαγαζιά και σκότωναν Αρμένηδες. Θα σκότωσαν και 600 άτομα κείνη τη μέρα. Σκοτώθηκαν και 30 Έλληνες, όσοι βρεθήκανε από τα χωριά και δεν τους ξέρανε οι Τούρκοι για να τους ξεχωρίσουν. Γιατί φρόντιζαν να μην πειράζουν τους Ρωμιούς και ξέρανε τα ελληνικά μαγαζιά της αγοράς. Όσοι Ρωμιοί της Καισάρειας βρέθηκανε στην αγορά την ώρα της σφαγής, περίμεναν με αγωνία τι θα γίνει. Μεταφέρθηκαν σαν κόπασει λίγο το μακελλειό μαζί με πολλούς Αρμένιους μπροστά στο Διοικητήριο και μείνανε μερικές ώρες. Εκεί ξεχώρισαν τους Ρωμιούς και με συνοδεία τους φέρανε σπίτια τους γιατί όλη η πόλη ήτανε ανάσταση και διάφορα στοιχεία λεηλατούσαν και ρήμαζαν σπίτια και διαβάτες. Ο πατέρας τους ήρθε με συνοδεία στο σπίτι.

Από την αγορά έξαλλοι οι Τούρκοι

Σελίδα 72

ξεχύθηκαν στις αρμενικές συνοικίες, μπήκανε σε σπίτια, σκότωσαν, βλάκανε φωτιά και φυσικά κλέψανε. Οι Χριστιανοί κρύψανε πολλούς Αρμενίους κείνες τις ώρες, με κίνδυνο της ζωής τους.

Σελίδα 73

ΚΜΣ: Ελ. Καρατζά

Μουταλάσκη

21.6.58

Π. Κιοσέογλου

Πρότυπο: Μουταλάσκη

Σφαγές Αρμενίων, 1895

Η αρμενική σφαγή του 1895

....

Στα 1895, στην Καισάρεια μέσα έγινε σφαγή. Κι ενώ οι Αρμένιοι είχαν όπλα, δεν αντιστάθηκαν. Κατάντησα οι Τούρκοι να τους σκοτώνουν με τα κούτσουρα των λαχάνων. Αυτό έκανε τεράστια εντύπωση.

....

2. Σφαγές

3. Σφαγές του 1915-1916

ΚΜΣ (Αντιγραφή και παραβολή: 22.10.58, Μ. Σακελλαρίου)
Ευστάθιος Μεταξάς

Σφαγές 1916

Η καταφυγή των Αρμενίων στο υπόγειο του Έφκερε και η σφαγή τους μετά, όπως και των άλλων στο Κιζίλδερε, έγινε στα 1915. Γι' αυτά τα γεγονότα έχω λεπτομερέστερη περιγραφή από τον Αβραμίδη.

Σελίδα 75

ΚΜΣ : Θαν. Κωστάκης

πρότυπο: Φλοϊτά, 27.10.56

Περιφέρεια Καισαρείας, Καισάρεια

Παρ. Τσαλόγλου

Ιστορία – Οι Αρμένηδες (1916)

Στα Αρμενικά δεν ήμουν 'παρών', θυμούνται όμως και το τραγούδι που είχε βγεί τότε για τους Αρμένηδες (θα στο πω άλλη φορά). Τους Αρμένηδες άρχισαν να τους χτυπούν στις 11 Αυγούστου στα 1332, δηλαδή στα 1916. Ήταν δάχτυλος της Γερμανίας, για να πάρουν οι Γερμανοί τις περιουσίες των Αρμένηδων, να κάνουν εσωτερικό δάνειο τότε στον πόλεμο με τα χρήματα αυτά. Χτυπούσαν στην Άγκυρα και προς τα μέρη της Υοσγάτης. Έγινε και τραγούδι η σφαγή των Αρμένηδων. Πέρασαν τότε από τα χωριά μας και πήγαιναν προς το Χαλέπι κι' ακόμη μέσα στην Ασία. Με τα χόρτα βοσκοούνται στο δρόμο, σαν τα ζώα. Γυναίκες και παιδιά πάνε στην εξορία χωρίς πράγματα (αποσκευές). Τους αγώγιαζαν οι Τούρκοι ένα γαϊδουρι και στο δρόμο τους το παίρναν και

(σελ. 76)

τους αφήναν πάλι έρημους. Τους λυπούνταν οι Χριστιανοί κι έλαιγαν. Οι Αρμένηδες έλεγαν: ο Θεός να μη φέρει και εσάς σ' αυτό το σημείο. Έλαιγαν και πήγαιναν. Τους άντρες τους καθάριζαν (: σκότωναν) στο δρόμο οι Τούρκοι. Επήγαιναν τότε από το Έρεγλι στο Ουλούκισλα στρατιώτης και είδα μian Αρμένισσα με δυο μικρά στην αγκαλιά και με μια στάμνα νερό. Κουράστηκε στο δρόμο και άφησε στο δρόμο πρώτα το ένα παιδί, δε μπορούσε να το σηκώσει, και ύστερα το άλλο. Προτίμησε να πετάξει τα παιδιά να πεθάνουν και να κρατήσει το νερό για να σωθή η ίδια. Τι γίνανε αυτά, λες; Τα σφάγαν τα σκυλιά, οι λύκοι, ποιός ξέρει; Και στην Καισάρεια το ίδιο γίνηκε. Έγινε και κρεμάλα στην Καισάρεια. Κρέμασαν Αρμένηδες στο παζάρι μέσα, στην Καισάρεια, στο Οτού μπαζαρί. Πήγα εγώ ύστερα στη Δαμασκό και βρήκα λίγους Αρμένηδες από αυτούς που πήγαιναν προς τα μέρη αυτά. Ρώτησα για τους άλλους, τι γίνηκαν: Χάθηκαν, άλλοι εδώ κι άλλοι εκεί, μου είπαν.

ΚΜΣ : Δονδολίνου Σοφία

7.3.56, Σαρμουσακλί

Στέφανος Κεϊσογλου

Αρμενικές σφαγές

Οι Αρμενίοι ήθελαν να κάνουν μπεηλίκι, και οι Τούρκοι φουρκίστηκαν και πολλούς σφάζανε στην Καισάρεια. Εγώ ήμουν στο Σαρμουσακλί τότε και το θυμάμαι.

Στο Σαρμουσακλί είχαμε Αρμενίους αλλά δε τους σφάζανε τότε. Οι Χριστιανοί δε φοβήθηκαν. Ύστερα στο Σεφερμπελίκι τους πήρανε και τους διώξανε. Μακριά τους πήγανε και χάθηκαν.

ΚΜΣ : Δονδολίνου Σοφία

7.12.55, Καισάρεια

Θωμάς Μίλκογλου

Ακρίδα

Θυμάται πως τη μέρα που βγήκε μαζί με άλλους από την Καισάρεια για να μαζέψει ακρίδες στα χωριά που πέφτανε κατὰ την Κερμίρα, ήρθε η είδηση πως στην Καισάρεια μέσα οι Τούρκοι κρέμασαν 12 Αρμεναίους από τους πιο πλούσιους.

4. Σφαγές

ΙΑ'. Α' Παγκόσμιος Πόλεμος

1.

Σελίδα 83

ΚΜΣ: Σοφία Δονδολίνου

Καισάρεια

Ευστάθιος Μεταξάς

Στα 1914, μόλις κηρύχτηκε ο ευρωπαϊκός πόλεμος, οι Τούρκοι εξόρισαν από τα γύρω χωριά της Πόλης Μάϊδος, Τσανάκαλέ, όσους δεν είχανε τούρκικη υπηκοότητα κι ανήκανε σε κράτος εχθρικό προς την Τουρκία. Πολλοί απ'τους εξοριστούς αυτούς πήγανε στην Καισάρεια.

Στα 1919 απ'τη περιφέρεια Αϊδινιού ήρθανε πολλοί Έλληνες εξόριστοι απ'τους Τούρκους. Οι κακουχίες και το κρύο τους είχανε καταντήσει σωστά κουρέλια. Οι εξόριστοι αυτοί ήτανε άντρες και γυναικόπαιδα.

Οι Χριστιανοί της Καισάρειας τους φρόντισαν αμέσως. Τους στέγασαν, τους έδωσαν δουλειά. Στο ραφταδικό του ο Μεταξάς πήρε τρεις από το Ναζλί. Στην Ανταλλαγή μέλαιστα πλήρωσε του ενός τα έξοδα για να γυρίσει στην Ελλάδα.

Επίσης κατόρθωσε με τις γνωριμίες πούχε σα καλός ράφτης να κρατήσει πολλούς εξοριστούς στην Καισάρεια, όταν οι τούρκικες αρχές αποφάσισαν να τους στείλουνε στο Ερτζερούμ.

2.Εκτοπίσεις

Σελίδα 84

ΚΜΣ: Χ. Λιουδάκη

Καισάρεια

20.1.53

Ροζίνα Παυλίδου

Εξόριστοι του 1914 στην Καισάρεια

Χαρούλα, αδε μπακαλούμ, ξέχασα να σου πω τότε που μας ήρθαν πρόσφυγες στην Καισάρεια στα 14. Τότε ήτανε ο Εμβέρ Πασάς, Αυτός ο Πασάς πήρε όλους τους πλούσιους, τους μεγάλους αφέντικους, όσους ξέρανε γράμματα και τους έφερε στα χωριά μας και μέσα στην Καισάρεια. Ήσαν πολλοί. Γέμισε ο κόσμος. Όσα ήρθαν στην Καισάρεια νοίκιασαν σπίτια και έμεναν. Βράδυ και πρωί κάθε μέρα πήγαιναν στην αστυνομία «Να, εδώ είμαι», λέγανε.

Μια μέρα ήρθε χαμπέρ ο Εμβέρ πασάς να περάσει από την Καισάρεια. Τότε όλα τα μάζεψαν και τα έκλεισαν στη φυλακή. Την άλλη μέρα ελεύθερος πάλι. Κι αυτά κάθε μέρα πολύ φόβο είχαν, «Αύριο να περάσει πασάς να μας πάρει» Σα νικρό παιδί φόβο είχαν.

Στο σπίτι μας, ήρθε ο Χρηστάκης Εφέντης Συμεωνίδης, από τη Σαμφούντα. Γύρεψε να νοικιάσει δωμάτι και να μένει με τους

Σελίδα 85

φίλους του. Εμείς τον κρατήσαμε και κείνο και τους φίλους του να μένει χωρίς νοίκι. Οι φίλοι του ήταν Γρηγόρης εφέντης Ταχταλιάν (Αρμένης), από τη Σαμφούντα, Γιάννης εφέντης Παρασκευίδης,

από το Τσαά Καλέ, Απόστολος εφέντης Μέξης, από την Ισταμπούλ, και Πέτρος εφέντης Πετρολουλάκησιν από την Αδριανούπολη.

Την ημέρα που ήρθαν γέννησα την τελευταία μου κόρη. Τη βάφτισε ο Πετρολουλάκης, μα όλοι μαζί, λέγαν, την βάφτισαν.

Μια μέρα ήρθε ένας τιποτένιος τσινταρμάς και μ'αρώτησε, ποιοί μένουν εδώ. Εγώ δεν ήξερα τι τους ήθελαν και τους είπα.

Σαν άκουσε τα ονόματα του Χρηστάκη και του Γρηγόρη: «Α, αυτούς θέλομε», είπαν, και τους πήραν. Πήγαν και τους κλείσαν σε μπουντ[ρ]ούμι. Την άλλη μέρα τους έβαλαν χειροπέδες και τους είπαν πως θα τους πάνε στο Τερζόρ. (Ψευτικά το είπε ο Τούρκος)

Σελίδα 86

Μόλις τους έβαλαν έξω από την Καισάρεια κοτά στο Χαμιτιέ,⁵ εκεί σε μια χαράδρα τους σκοτώσαν.

Το μάθανε οι άλλοι που είχαμε στο σπίτι μας και μας παρακαλούσαν αν ζητήσουν οι Τούρκοι να μην τους μαρτυρήσομε. Κι αν θα έμπαιναν για να τους πάρουν προτιμούσαν να πέσουν στο πηγάδι που είχαμε στο υπόγειο παρά να παραδοθούν.

Σε λίγο το Ρωσικό προξενείο άρχισε να ρωτά⁶ τί έγιναν αυτοί που σκοτώσανε. ο Χρηστάκης και ο Γρηγόρης. Οι Τούρκοι απάντησαν πως τους άφησαν ελεύθερους και δεν ήξεραν τι έγιναν.

Δυο χρόνια έμειναν οι εξόριστοι στα μέρη μας. Σιγά-σιγά μετά τους άφησαν ελεύθερους και πήγαν στα μέρη τους.

Σελίδα 87α

ΚΜΣ: Καρατζά Ελένη

29.1.50

Γκελβέρι

Χ" Προδρο. Πετριδης

Πρωτότυπο: Γκέλβερι. Γεγονότα 1912-24

Εκτοπίσεις

...

Την πρώτη φορά που ήρθαν πρόσφυγες, ήρθανε οι νέοι άντρες 2 μήνες πριν τα γυναικόπαιδα. Αυτός κατώρθωσε ν' αποσπάσει μερικούς μέσω του διοικητού της πόλης, για να μην πάνε παρακάτω, σαν τεχνίτες. Χτίσανε ένα μεγάλο τούρκικο σχολείο, και γκρέμισαν το μιναρέ που είχε γύρει από την μια πάντα κι έφτειασαν άλλον. Ήταν 300 όλοι-όλοι, όσοι δεν μπόρεσαν να μείνουν, τους πήγαν προς την Αραβισό. Καισάρεια και πέραν.

...

Σελίδα 87β

ΚΜΣ: Σοφία Δονδολίνου

Καισάρεια

Θωμάς Μίλκογλου

Ο Παπα-Ευθύμ από το Ακδάγ Μαδέν ξεκίνησε και σιγά-σιγά με τους βουλευτές έκανε κόμμα κι έβγαλε εφημερίδα. Στο Ντενέκ Μαδέν χειροτονήθηκε, φόρεσε ένα καλπάκι και πήρε μια πατερίτσα κι έγινε πατριάρχης. Όλους τους ήξερε και πολύ κόσμο γλύτωσε, αυτή είναι η αλήθεια. Μόνο που ήτανε τσαρλατάνος, τόδειξε η πολιτεία του μετά. Στο Βύρωνα κάθεται ο κουνιάδος του, που είναι φωτογράφος έξω από το Αστυνομικό Τμήμα του.

⁵ Χαμιτιέ είναι χωριό 5 ως έξι ώρες από την Καισάρεια. Στην Καισάρεια έφερναν σάρι και αλεύρι και το άλλαξαν με άλλα προϊόντα.

⁶ Αδύνατο : οι Ρώσοι ήσαν σ' εμπόλεμη κατάσταση με τους Τούρκους. Έκτος αν τούτο έγινε πριν από την έφοδο της Τουρκίας στον πόλεμο.

Σελίδα 88

ΚΜΣ: Καρατζά Ελ.

Σπάρτη

Περιφ. Άκσεραϊ

Εσόγλου Βασίλ

Πρωτότυπο: Άκσεραϊ Γεγονότα 1919-24

Εκτοπίσεις (Παπά Ευθύμ)

Όταν γύρισε στην Καισάρεια, τού είπαν να χωθεί, γιατί τους μάζευαν από τους δρόμους. Μπήκε σ'ένα στενό, είδε δυο ένοπλους μαζί μ' ένα ρωμιό. Πήδηξε μια μάντρα και βγήκε στον κεντρικό δρόμο. Τους έπιασαν όμως δυο χωροφύλακες με το μουχτάρη μαζί. Τους ζήτησαν ταυτότητες. Είπαν ότι ήταν από τη Μουταλάσκη, αλλά τους πρόδωσε η προφορά: τους βάλανε σε μια φυλακή πολύ υγρή. Υποσχέθηκε 5 λίρες στο φρουρό και βγήκε. Πήγε σ' ένα ρωμιό χαλιτζή ονόματι Σταύρο, τούδωσε κρυφά λεφτά κι έκανε πως πλήρωσε εκείνος, για να μην καταλάβουν οι Τούρκοι πως έχει χρήματα και τού τα πάρουν. Ο αδελφός

Σελίδα 89

του γαμπού του, που ήταν πιασμένος κι αυτός δεν θέλησε να φύγει. Σ' έρευνα που τους κάνανε, του βρήκαν επάνω του ένα χάρτη της Μ. Ασίας. Τον κατηγορήσαν σαν κατάσκοπο και θέλανε να τον κρεμάσουν. Με τη μεσολάβηση του χαλιτζή Σταύρου δωροδόκησαν τους αρμόδιους με 50 λίρες και σίτισαν τα χαρτιά. Αλλά άλλοι ρωμιοί πρόδωσαν τη δωροδοκία, τους κυνηγούσαν και στο τέλος τους έπιασαν. Έμειναν 4 μήνες φυλακή ανάμεσα σε ισοβίτες. Ο παπά Ευθύμ τους βοήθησε όταν ήταν φυλακή, αλλά με το αζημίωτο. Είπε να μαζέψουν λεφτά για να τα δώσει δήθεν σ'ανωτέρους. Του είχαν σ'ένα είδος τμήμα μεταγωγών μ' όλα τα παράθυρα ανοιχτά κι οι ψείρες περπατούσαν χάμω. Ο Παπα-Ευθύμ κατάφερε να μην τους μεταφέρουν προσωρινώς ελεύθερους. Όταν όμως έφυγε ο παπα-Ευθύμ, τους ξανάπιασαν.

Έρχιλετ

20.Ι.53

Αναστάσιος Ισαακίδης

ΙΒ'. Γεγονότα 1919-24

1. Κεμαλικό κίνημα

Σελίδα 97

ΚΜΣ

Καισάρεια

Έλις. Κατέμογλου

Πρωτότυπο: Ίδρυση κλπ.

Κεμάλ

...

Για το κίνημα του Κεμάλ η ίδια δεν ξέρει τίποτα, άκουγε μόνο από τον άντρα της, που έλεγε ότι τώρα που ήρθε ο Κεμάλ είμαστε καλύτερα.

...

Αντιγραφή και παραβολή: 26.10.1958

Μ. Σακελλαρίου

Σελίδα 98

ΚΜΣ: Σοφία Δονδολίνου

Καισάρεια

20.Ι.53

Θωμάς Μίλκογλου

Πρωτότυπο:

Αντίχτυποι και απηχήσεις από τη μικρασιατική εκστρατεία κλπ.

Πρόσφατη ιστορία

Στα 1921 η Εθνική Κυβέρνηση της Άγκυρας άφησε την πρωτεύουσά και ήρθε στην Καισάρεια. Αυτό έγινε με την προέλαση του Ελληνικού στρατού στην Άγκυρα. Τότε η Βουλή, οι εφημερίδες, μαζί με πολλές οικογένειες, που είχανε τρομοκρατηθεί, ήρθανε με βοϊδάμαξες στην Καισάρεια. Πήρανε τα σχολειά τους και βάλανε σ' αυτά τις υπηρεσίες τους.

Οι Τούρκοι δε δίνανε τα σπίτια τους στις οικογένειες, που ήρθανε κι' αυτοί μπαίνανε στα ελληνικά σπίτια και κοιτάζαν να διώξουν τους Έλληνες.

Ένα μήνα μέινανε. Ο κόσμος φοβήθηκε και τράβηξε πολλά. Ο ίδιος αγωνίστηκε πολύ για να γλυτώσει το σπίτι του και να μη μπουνε μέσα οι Τούρκοι, που ήρθανε.

Παραβολή 21.10.1958

Μ. Σακελλαρίου

Σελίδα 99

ΚΜΣ: Σοφία Δονδολίνου

Καισάρεια

7.12.55

Θωμάς Μίλκογλου

Κεμαλικά

Ο Κεμάλ βγήκε πρώτα στο Ερζερούμ μ' ένα σώμα. Εκεί είχε τον Καραμπεκίρ πασά σύμφωνο μαζί του κι' άρχισε να βγάλει εφημερίδα. Τον κάλεσαν να παρουσιαστεί στην Πόλη, αλλά αυτός δε το δέχτηκε. Ήρθε στη Σεβάστεια και κει έστειλαν από την κυβέρνηση να τον πιάσουν.

Το Μάρτη του 1921 ο Κεμάλ ήρθε στην Καισάρεια και κάθισε μια βδομάδα.⁷ Ζήτησε να ιδεί τους Ρωμιούς. Και τα παιδιά του σχολιού παρουσιάστηκαν με σημαίες και τραγουδούσαν τουρκικά άσματα. Μητροπολίτης στην Καισάρεια ήτανε ο Νικόλαος. Θύμωσε, που παρουσιάστηκαν τα παιδιά χωρίς νάχει έρθει διαταγή από το Πατριαρχείο. Οι Ρωμιοί όμως φοβότανε και κοιτάζαν να καλοπιιάσουν τον Κεμάλ. Δεν άκουγαν το Μητροπολίτη.

2. Τζέτες

Σελίδα 100

ΚΜΣ: Σοφία Δονδολίνου

Καισάρεια

7.12.55

Θωμάς Μίλκογλου

Τζέτες

Δεν είδανε Τζέτες στην Καισάρεια. 4-5 μονάχα ήρθανε μια μέρα και γύρευαν να πιάσουν και να σκοτώσουν από τους Αρμενιούς, που βρίσκονταν ακόμα στην πόλη μέσα.

Οι Έλληνες φοβήθηκαν πολύ, αλλά δε πάθανε τίποτε από τους Τζέτες. Εκεί, που έγινε κακό ήτανε στα χωριά του Αιδαγ-Μαδέν.

3. Παπά-Ευθύμ

⁷ Να συνδυαστή με πληροφορία του ίδιου, επόμενο δελτίο.

4. Αντίτυποι και απουχήσεις από τη μικρασιατική εκστρατεία. Αντιδράσεις Ελλήνων και Τούρκων

Σελίδα 94

ΚΜΣ: Σοφία Δονδολίνου

Καισάρεια

26.1.53

Θωμάς Μίλκογλου

Εμείς αν είχαμε φωτογραφίες με Έλληνες φαντάρους , μ'ευζώνες, σαν άγιους τους είχαμε, γιατί αγαπούσαμε την Ελλάδα. Κι αν τύχαινε να τις έχουμε, τις κρύβαμε, γιατί φοβόμαστε τους Τούρκους.

Σελίδα 94

ΚΜΣ: Σοφία Δονδολίνου

Καισάρεια

26.1.53

Θωμάς Μίλκογλου

Πρόσφατη Ιστορία

Στα 1921 σαν υποχωρούσε ο Τούρκικος στρατός, η πρωτεύουσα ήρθε στην Καισάρεια. Ο καλός κόσμος της Άγκυρας ήρθε με βοϊδάμαζες, δεν βρήκε άλλο μέσο. Τουρκάλες με μεταξωτά σαλβάρια ήρθαν με τέτοια αμάξια. Ζητούσαν σπίτια για να μείνουν, και είχαν λεφτά να πληρώσουν. Οι Τούρκοι της Καισάρειας δεν φάνηκαν καθόλου πρόθυμοι να δώσουν τα σπίτια τους. Τότε κάνανε επίταξη αναγκαστικά. Οι Ρωμιοί τους νοίκιασαν. Κάνανε όμως και σ'ελληνικά σπίτια επίταξη.

Μείνανε μερικούς μήνες και φύγανε. Οι Τούρκοι δεν τους θέλανε.

5. ω

6. Εκτοπίσεις

Σελίδα 99

ΚΜΣ: Σοφία Δονδολίνου

Καισάρεια

7.12.55

Θωμάς Μίλκογλου

Πρώτη Έξοδος

Στην Καισάρεια είχαν έρθει πολλοί πρόσφυγες από την Αττάλεια κι' από τη Σπάρτη. Αυτό έγινε όταν ο ελληνικός στρατός μπήκε στη Σμύρνη.

Όταν έγινε η καταστροφή στα 22 αυτοί οι εξόριστοι πήραν τηλεγράφημα πως διώχνανε τις οικογένειες τους, που ήτανε στις πατρίδες τους, στη Ρόδο και στην Ελλάδα. Κατάλαβαν πως άσχημα τα είχαν με τους Τούρκους. Και οι Έλληνες της Καισάρειας τ' ακούγανε αυτά κι ανησυχούσανε.

Στην 1 Νοεμβρίου του 1922 ήρθε μια διαταγή από την Άγκυρα, από τον Κεμάλ και κάλεσαν τους μουχταρήδες να τους την διαβάσουν. Η διαταγή έλεγε πως μέσα σε 30 μέρες όσοι θέλανε μπορούσαν να φύγουν. Αλλά να μην χρωστάνε τίποτα από κράτος πριν φύγουν. Ύστερα μπορούσαν να πουλήσουν ό,τι θέλανε και να πάρουνε μαζί τους τα πράγματά τους. Τότε ολός κόσμος

Σελίδα 101

ΚΜΣ: Σοφία Δονδολίνου

Σπάρτη

Περιφέρεια Άκσεραϊ

18. 2.51

Εσόγλου Βασίλ.

Πρωτότυπο:

Άκσεραϊ

Γεγονότα 1919-1924

Εκτοπίσεις

Εκτοπίσεις

...

Μετά από τη Νεάπολη πήγαν στο Ιντσέσου, όπου έμειναν αρκετοί, όσοι ήταν πιο πλούσιοι κι' **Σελίδα 102**

είχαν αποκτήσει σχέσεις με τον καϊμακάμη.

Οι άλλοι τράβηξαν προς Καισάρεια και Σεβάστεια. Στην Καισάρεια τους έβαζαν σε χάνια φρουρούμενα, για να τους πάνε παρακάτω. Δωροδόκησαν με 50 γρόσια, τους φρούρους κι μετά δέκα μέρες φύγανε κρυφά πρις τη Μουταλάσκη. Εκεί αρρώστησε και κατώρθωσε να μπει στο νοσοκομείο. μετά τρεις μέρες ήρθε Τούρκος γιατρός επιθεωρητής κι είπε πως έχει εξανθηματικό. Οι Αμερικανοί τότε έβαλαν εκεί χωριστά, καθώς κι άλλους αργότερα που προσεβλήθηκαν. Πολλοί π' 'εθαναν, ιδίως οι ηλικιωμένοι. Θυμάται ότι πέθαναν πολλοί Βουρλιώτες και μία κοπέλλα 17 ετών. Αυτός κι' ένας Αρμενόπαπας γλύτωσαν. Έμεινε τρεις μήνες στο νοσοκομείο.

Οι Έλληνες της Μουταλάσκης δεν αγαπούσαν πολύ τους πρόσφυγες. Εκείνη την εποχή πολλοί αξιωματικοί Τούρκοι είχαν έρθει εκεί με τις οικογένειές τους που συζητούσαν και λέγανε πως

Σελίδα 103

θα πετάξουν τους ρωμιούς στη θάλασσα. Οι Τούρκοι επειδή φοβόταν επιδημίες μετακινούσαν διαρκώς τους πρόσφυγες προς το εσωτερικό.

Στο Ιντσέσου είχαν μεταφέρει παιδιά από τη Σπάρτη 8-10 ετών. Από το Ιντσέσου τα μετέφεραν στην Καισάρεια και θα τα έδιωχναν και παραπέρα, κι ήταν τότε χειμώνας. Αν πλήρωναν μπορούσαν να κρύψουν κανένα. Κατάφεραν με τον αδελφό του που ήταν αγγλομαθής και βρήκε δουλειά στη Near East, να σώσουν ένα παιδάκι ονόματι Ευφραΐμογλου. Πήγαν μαζί στο Ιντσέσου και κατάφεραν να το βάλουν εκεί σ'ένα ορφανοτροφείο.

Όταν γύρισε στην Καισάρεια, του είπαν να χωθεί, γιατί τους μάζευαν από τους δρόμους. Μπήκε σ' ένα στενό, είδε δυο ένοπλους μαζί μ'ένα Ρωμιό. Πήδηξε μια μάντρα και βγήκε στον κεντρικό δρόμο. Τους έπιασαν όμως δυο χωροφύλακες με το μουχτάρη μαζί. Τους ζήτησαν ταυτότητες. Είπαν ότι ήταν από τη Μουταλάσκη, αλλά τους πρόδωσε η προφορά. Υποσχέθηκε 5 λίρες στο φρουρό και

Σελίδα 104

βγήκε, Πήγε σ'ένα Ρωμιό χαλιτζή ονόματι Σταύρο τούδωσε κρυφά λεφτά κι έκανε πως πλήρωσε εκείνος, για να μην καταλάβουν οι Τούρκοι πως έχει χρήματα και τους τα πάρουν. Ο αδελφός του γαμπρού του, που ήταν πιασμένος κι αυτός δεν θέλησε να φύγει. Σ' έρευνα που τους κάνανεμ του βρήκαν επάνω τους ένα χάρτη της Μ. Ασίας. Τον κατηγόρησαν σαν κατάσκοπο και θέλανε να τον κρεμάσουν. Με τη μεσολάβηση του χαλιτζή Σταύρου δωροδόκησαν τους αρμόδιους με 50 λίρες και σίτισαν τα χαρτιά. Αλλά άλλοι ρωμιοί πρόδωσαν τη δωροδοκία, τους κυνηγούσαν και στο τέλος τους έπιασαν. Έμειναν 4 μήνες φυλακή ανάμεσα σε ισοβίτες. Ο παπά Ευθύμ τους βοήθησε όταν ήταν φυλακή, αλλά με το αζημίωτο. Είπε να μαζέψουν λεφτά για να τα δώσει δήθεν σ'ανωτέρους. Του είχαν σ'ένα είδος τμήμα μεταγωγών μ' όλα τα παράθυρα ανοιχτά κι οι ψείρες περπατούσαν χάρμω. Ο Παπα-Ευθύμ κατάφερε να μην τους μεταφέρουν προσωρινώς ελεύθερους. Όταν όμως έφυγε ο παπα-Ευθύμ, τους ξανάπιασαν. Στη Μουταλάσκη ήταν ένας Τούρκος εισαγγελέας που τους βοήθησε πολύ, τους είπε πωσα μιλήσουν στο δικαστήριο

Σελίδα 105

και αθωώθηκαν. Τα χρήματα που τους έστειλαν από το σπίτι τους τα κατάσχεσαν. Ήταν ως 150 λίρες. Έκαναν πληρεξούσιο στον εισαγγελέα και προτίμησαν μα τα πάρει αυτός. Επίσης φρόντισε να μη φύγουν.

Σ' ένα ξενοδοχείο της Καισάρειας έμεναν ως 300 πρόσφυγες, οι περισσότεροι Σπαρταλήδες, Μια νύχτα τους σήκωσαν και τους τράβηξαν προς το εσωτερικό. Οι διακόσιοι τουλάχιστο πέθαναν με'σα στα χιόνια στο δρόμο προς τη Σεβάστεια.

Σελίδα 106

ΚΜΣ: Σοφία Δονδολίνου

Καισάρεια

26.1.53

Έγινε αντιγραφή 10.3.54

Θωμάς Μίλκογλου

Στα 1922 φύγανε 25-30 οικογένειες από την Καισάρεια για την Ελλάδα. Ήρθε διαταγή, όποιος ήθελε να φύγει, είχε προθεσμία ένα μήνα να ετοιμασθεί. Η διαταγή ήρθε στους μουχτάρηδες κι' αυτοί το είπαν στους χριστιανούς. Ο κόσμος φοβήθηκε, οι Τούρκοι είχανε αγριέψει κι' έφυγαν μερικές οικογένειες. Είχανε το δικαίωμα να πουλήσουν το σπίτι τους κι ό,τι είχανε.

Κατέβηκαν στη Μερσίνα, Περίμεναν βαπόρι για νάρθουν στην Ελλάδα. Πολύ ταλαιπωρήθηκαν, αυτοί που φύγανε στα 1922, ώσπου να φτάσουν και να συγκατασταθούν.

Ο ίδιος πήγε και βρήκε έναν Τούρκο, που δούλευε στην υπηρεσία για τα χαρτιά που παίρνανε όσοι φεύγανε. Τον ήξερε. Τον ρώτησε τι να κάνει, να πάρει κι' αυτός χαρτί να φύγει, και κείνος του απάντησε: «Να σου δώσω αν θέλεις χαρτί να φύγεις, αλλά μη φοβάσαι δεν θα πάθεις τίποτε αν μείνεις.» Κι' έμεινε. Έφυγε με τους πολλούς στα 1924.

Σελίδα 107

ΚΜΣ: Σοφία Δονδολίνου

Καισάρεια

7.12.55

Θωμάς Μίλκογλου

Πρώτη Έξοδος

Στην Καισάρεια είχανε έρθει πολλοί πρόσφυγες από την Αττάλεια κι' από τη Σπάρτη. Αυτό έγινε όταν ο ελληνικός στρατός μπήκε στη Σμύρνη.

Όταν έγινε η καταστροφή στα 22 αυτοί οι εξόριστοι πήρανε τηλεγράφημα πως διώχνανε τις οικογένειες τους, που ήτανε στις πατρίδες τους, στη Ρόδο και στην Ελλάδα. Κατάλαβαν πως άσχημα τα είχανε με τους Τούρκους. Και οι Έλληνες της Καισάρειας τ' ακούγανε αυτά κι ανησυχούσανε.

Στην 1 Νοεμβρίου του 1922 ήρθε μια διαταγή από την Άγκυρα, από τον κεμάλ και κάλεσαν τους μουχταρήδες να τους την διαβάσουν. Η διαταγή έλεγε πως μέσα σε 30 μέρες όσοι θέλανε μπορούσαν να φύγουν. Αλλά να μην χρωστάνε τίποτα από κράτος πριν φύγουν. Ύστερα μπορούσαν να πουλήσουν ό,τι θέλανε και να πάρουνε μαζί τους τα πράγματά τους. Τότε ολός κόσμος

Σελίδα 108

σιέφτηκε να φύγει, γιατί είχανε φοβηθεί.

Ύστερα κλείσανε οι δρόμοι και κανένας δε μπορούσε να φύγει. Όταν όμως μπήκε το 1923 στους πρώτους μήνες ήτανε ελεύθεροι να φεύγουν, αλλά πρώτα νάναι εντάξει στις υποχρεώσεις τους. Και τότε πολλοί Καισαριώτες ξεκίνησαν να φύγουν.

Ύστερα τον Ιούλιο του 1923 οι Μεγάλοι συμφώνησαν για την Ανταλλαγή, το εγκρίανε στη Βουλή και το Μάρτιο του 1924 άρχισαν να κάνουν τος επιτροπές για την Ανταλλαγή οι Έλληνες θα φεύγανε πάλι από την Καισάρεια και δε θάμενε κανένας. Όλοι πήγαιναν στους ξενιτεμένους δικούς τους και τα σπίτια τους άδειαζαν. Ο φόβος από τους Τούρκους, που ήτανε πολύ άγριοι στην Καισάρεια, τους έδιωχνε.

7. Αιχμάλωτοι
Σελίδα 96
ΚΜΣ: Ελ. Καρατζά
Μουταλάσκη
25.6.58

Π. Κισσέογλου

Έλληνες αιχμαλώτοι στην Καισάρεια

Πρωτότυπο:
Αιχμάλωτοι

Οι Τούρκοι της Καισάρειας φέρθηκαν πολύ καλά στους Έλληνες αιχμάλωτους αξιωματικούς. Στο Τάλας φέρανε αιχμάλωτο το στρατηγό Τρικούπη και άλλους αξιωματικούς τους φιλοξένησε ο Νεόφυτος Αγιάννογλου που είχε δύναμη στους Τούρκους και έσωσε πολύ κόσμο. Ο Αγιάννογλου ωδήγησε τους αξιωματικούς σε διάφορα σπίτια. Μερικοί ήρθαν και στο σπίτι του Π. Κισσέογλου, όπου έμενε τότε ο γαμπρός του, εξόριστος στο Τάλας.

8. Από την Καταστροφή ως την Έξοδο

Τα χωριά μας σήμερα στην Καππαδοκία

Απο τα ταξίδια στην Καππαδοκία των πληροφορητών του ΚΜΣ

Μιχαήλ Γιαβρόγλου

Ένα ταξίδι από Θεσσαλονίκη εις Καισάρειας, (Τούρκοινα Καΐσερη και Μουταλάσκη)

Σελίδα 113

...

Την 7^{ην} Ιουλίου 1952 ανεχωρήσαμεν σιδηροδρομικώς δια Κων./πολιν.

Σελίδα 120

...

Την ωραίαν Μουταλάσκη βρήκαμεν ερείπεια.

Πολλές Ελληνικές μαχαλάδες έχουν κυριολεκτι-

Σελίδα 121

κώς εκριζωθεί. Αι Εκκλησiai δεν έχουν μείνει του Αγίου Νικολάου, του Μιχαήλ Αρχαγγέλου, του Αγίου Γεωργίου, του Αγίου Χαραλάμπους, μόνον η Παναγία έχει γίνει τζαμί.

Μετά παραμονήν 3 ημερών πήγαμεν εις το Ζιντζή-τερέ, όπου ήτο το Μοναστήρι του Ιωάννου του Προδρόμου, το Γυμνάσιον, ο τίτλος του ήτο «η κατά Καισάρειαν Ιερατική σχολή», το Ορφανοτροφείο αρρένων, το Ορφανοτροφείο θηλέων και το διδασκαλείον των θηλέων. Το Μοναστήρι έχουν χαλάσει. Μόνον έμεινε και του Αγίου Παντελεήμονος, υπόγειον η εκκλησία του έχει μεταβληθεί εις εστιατόρειον των στρατιωτικών. Το γυμνάσιον έχει καταστραφεί εις το Ζιντζή-τερέ όλοι οι κάτοικοι σχεδόν ήσαν εις το καφενείο. Μόλις μας είδαν όλοι μαζί καθήσαμεν εις το καφενείον, μας έκαμναν διαφόρους ερωτήσεις, δεν μας άφησαν να φύγωμεν, Εις τας ερωτήσεις τους έδινα την αρμόζουσα απαντησις μας ρωτούσουν» πως περάσατε την κατοχήν από τους Γερμανούς, πως φερθήκανε και πως γινότανε οι βομβαρδισμοί.» Τους απαντούσα λεπτομερώς όλα υα γεγονότα που συνέβησαν. Τέλος παρακάλεσα να πάμεν να δούμεν τα σχολεία

Σελίδα 122

και το Μοναστήρι. Μας είπαν ότι είναι απαγορευμένη ζώνη. Ένας μεταξύ των καθημένων μεταξύ του πλήθους μας είπε ότι εγώ θα σας πάγω δια να είδετε αυτά που ζητήσατε. Ήτο ο αξιωματικός της φρουράς με πολιτικά. Μας οδήγησε, και γύρισε εκείνα που ηθέλαμεν, μας πήγε στο σπίτι του.

...

Σελίδα 123

...

Το Ζιντζή-Τερέ σχεδόν είναι κατεστραμμένον. Τέλος εφθάσαμεν εις τα Στέφανα, είναι ένα μικρό χωριό μεταξύ Ζιντζή-Τερέ και Μουταλάσκης με 110 σπίτια. Ήσαν Έλληνες και Τούρκοι. Μόλις μπήκαμεν εις το χωρίον αντικρύσαμεν την Εκκλησία της Γέννησης της Θεοτόου. Έχει μετατραπεί εις εργοστάσιο, κάποτε με τίτλον «Ερτζιγές», ήτοι Αγραίον. Μετά πήγαμεν εις το σπίτι της συζύγου μου, αλλά δεν ημπορέσαμεν να το βρούμεν τόσον γρήγορα, καθ' ότι έχει αλλάξει εντελώς. ...

...

Μόνον τα Στέφανα δεν έχει καταστραφεί.

...

Σελίδα 124

...

Εμείναμεν κατενθουσιασμένοι, από την συμπεριφοράν των **πατριωτών** μας. Εφθάσαμεν εις την Καισάρειαν, είναι μεγαλούπολις, κάτοικοι νυν 63.000. Εγυρίσαμεν τα αξιοθέατα μέρη, το Μουσείο, όχι τόσον πλούσιο, Τα σχολεία και αι εκκλησίαι έχουν καταστραφεί. Η Καισάρεια έχει καλωπιασθεί. μερικά πάτρια, σιδηροδρομικός σταθμός.

...

Σελίδα 125

...

εις την Μουταλάσκην που ήμασθε μας έλεγαν 'εδώ όλοι σας σχεδόν είσασθε ευκατάστατοι. Τώρα εκεί πως είσθε;» Είμασθε όλοι σχεδόν καλά ευκατάστατοι, και σχεδόν όλο το εμπόριο της Ελλάδος το έχουν εις τα χέρια των. Προπαντός οι Καισαριείς και απορούσαν πως δεν ξεχάσαμεν τα τουρκικά που μιλούσαμεν απταίστως.»

... Την 8^{ην} ημέραν σιδηροδρομικώς ανεχωρήσαμεν δια την Ελλάδα μας την αγαπτήν **Πατρίδα** μας. Μόλις εφθάσαμεν εις τα Ελληνικά σύνορα και αντικρίσαμεν την Ελληνικήν σημαίαν να κυματίζει, ήτο μεγάλη η συγκίνησίς μας. Εφθάσαμεν και αφίχθημεν εις το Ελληνικόν έδαφος εις τον Σταθμόν Πύθιον. Από το Πύθιον εναχωρήσμεν δια την Θεσσαλονίκην, αφίχθημεν εις Θεσσαλονίκης και όλοι οι πατριώτες μας ήρχοντο δια να πάρουν πληροφορίες και αυτό διήρκησε μια εβδομάδα και τελειώσαμεν αυτό το ωραίο ταξίδι μας.

Τη 5.5.58, Θεσσαλονίκη

Πηγές και Βοηθήματα

Αντίγραφο από το κεφ. Λαζευτα